

DIDAKTIKA VA UNING TAMOYILLARI

S.P. Kutliyev¹, S.M.Abdullayeva², G.O.Zaripova³

¹ TATU Urganch filiali assistent o'qituvchisi, q.sardor.86@gmail.com

² TATU Urganch filiali talabasi, sojidaabdullayeva44@gamil.com

³ TATU Urganch filiali talabasi, zaripovagulshanoy1@gmail.com

Annotation: This article covers the main principles of didactics, namely, systematicity, sociality, activity, phenomenology, concreteness, assimilation and personalization. These principles help students to effectively teach, to master knowledge in depth and to apply it in practice. The article provides important guidelines for improving the teaching process.

Keywords: didactics, teaching principles, consistency, activity, personalization.

Аннотация: В данной статье раскрываются основные принципы дидактики, а именно: системность, социальность, активность, феноменология, идентичность, ассимиляция и персонализация. Эти принципы помогают студентам эффективно преподавать, углубленно усваивать знания и применять их на практике. В статье даны важные рекомендации по совершенствованию образовательного процесса.

Ключевые слова: дидактика, принципы обучения, последовательность, активность, персонализация.

Annotatsiya: Ushbu maqolada didaktikaning asosiy tamoyillari, ya'ni tizimlilik, ijtimoiylik, faoliyat, hodisalilik, konkretlik, o'zlashtirish va shaxsiylashtirish yoritilgan. Ushbu tamoyillar o'quvchilarga samarali ta'lim berish, bilimlarni chuqur o'zlashtirish va amaliyotda qo'llashni ta'minlashga yordam beradi. Maqola o'qitish jarayonini yaxshilash uchun muhim yo'riqnomalar beradi.

Kalit so'zlar: didaktika, ta'lim tamoyillari, tizimlilik, faoliyat, shaxsiylashtirish.

KIRISH

Didaktika pedagogika fanining muhim sohalaridan biri bo'lib, ta'lim jarayonining mazmuni, usullari va shakllarini o'rganadi. U ta'limning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq qilib, o'quvchilarga samarali bilim berishni ta'minlashga yo'naltirilgan tamoyillarni belgilaydi. Ushbu maqolada didaktikaning asosiy tamoyillari haqida batafsil so'z yuritiladi.

Didaktika - bu o'qitish jarayonining nazariyasi va metodologiyasini o'rganuvchi pedagogikaning bir sohasi bo'lib, o'quvchilarga ta'lim berish, ularning bilimlarini oshirish va shaxsiy rivojlanishlarini ta'minlashga qaratilgan ilmiy

tadqiqotlar olib boradi. Didaktika o'qitishning asosiy tamoyillari, metodlari va vositalarini belgilab beradi, shuningdek, o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Didaktika o'qitishning nazariyasi va amaliyotini o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan asosiy tamoyillarni belgilaydi. Bu tamoyillar o'qitish jarayonini to'g'ri tashkil qilish va uni samarali qilish uchun zarurdir. Didaktik tamoyillar o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi, o'qitishning sifatini oshiradi va o'qituvchilarga aniq yo'riqnomalar beradi.

1. Tizimlilik tamoyili. Tizimlilik tamoyili o'qitish jarayonida barcha unsurlarni bir butun tizim sifatida ko'rishni nazarda tutadi. Bu tamoyilga ko'ra, ta'lim jarayoni o'zaro bog'liq bo'lgan elementlardan tashkil topgan tizim sifatida tashkil etilishi kerak. Tizimlilik tamoyili o'quvchilarning bilimlari o'zaro bog'langan holda o'rganilishini ta'minlaydi. Har bir yangi ma'lumot va ko'nikma oldingi bilimlar bilan bog'liq bo'lishi kerak, chunki yangi bilimlar va ko'nikmalar, o'z navbatida, o'rganilgan ma'lumotlar asosida rivojlanadi.

2. Ijtimoiylik tamoyili. Ijtimoiylik tamoyili didaktikaning asosiy tamoyillaridan biridir. Bu tamoyilga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida bo'lgan munosabatdan iborat emas. Ta'lim jarayoni jamiyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sharoitlariga mos bo'lishi zarur. O'qitish jarayonida o'quvchi nafaqat bilimlar olish, balki jamiyatda o'z o'rnini topish, axloqiy va huquqiy qadriyatlar bilan tanishish, jamiyatga foydali a'zoga aylanish maqsadida tarbiyalanishi kerak.

3. Faoliyat tamoyili. Faoliyat tamoyili ta'lim jarayonining asosiy tamoyillaridan biridir. Bu tamoyilga ko'ra, o'qitish faqat ma'lumotni yetkazishdan iborat emas, balki o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. O'quvchilar o'qitish jarayonida faol ishtirok etishlari, bilimni o'zlashtirishda mustaqil fikrlash va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishlari kerak.

4. Hodisalilik tamoyili. Hodisalilik tamoyili o'qitish jarayonining o'z vaqtida va muvofiqligini ta'minlashni anglatadi. Bu tamoyilga ko'ra, o'qitish jarayonida o'quvchilarning hozirgi ehtiyojlari va jamiyatdagi yangiliklarga mos ravishda o'quv dasturi tuzilishi kerak. O'qitish jarayonini shunday tashkil etish kerakki, o'quvchilar yangi bilimlarni va ko'nikmalarni o'z vaqtida olishsin, ular ijtimoiy va amaliy hayotda qo'llanilishi mumkin bo'lsin.

5. Konkretlik tamoyili. Konkretlik tamoyili o'qitish jarayonining aniq va tushunarli bo'lishini nazarda tutadi. Bu tamoyilga ko'ra, o'quvchilarga o'rgatiladigan bilimlar va ko'nikmalar real hayotda qo'llaniladigan, aniq va tushunarli bo'lishi

kerak. O'qituvchilar o'quvchilarga har bir mavzu bo'yicha konkret misollar keltirish, ularning o'rganayotgan bilimlarini hayotga tatbiq etishga yordam berishlari kerak.

6. O'zlashtirish tamoyili. O'zlashtirish tamoyili o'quvchilarning bilimlarni to'liq va puxta o'zlashtirishini ta'minlashni anglatadi. Bu tamoyilga ko'ra, o'qitish jarayonida o'quvchilarga nafaqat bilimlar berilishi kerak, balki ular bu bilimlarni anglab yetish, tahlil qilish va amaliyotda qo'llay olishlari kerak. O'quvchilar yangi ma'lumotlarni bir marta o'zlashtirib qolmasdan, ularni mustahkam va chuqur o'rganishlari lozim.

7. Shaxsiylashtirish tamoyili. Shaxsiylashtirish tamoyili o'qitish jarayonini o'quvchining individual ehtiyojlariga moslashtirishni anglatadi. Har bir o'quvchi o'ziga xos va noyob bo'lib, uning qobiliyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari turlicha. Shuning uchun o'qituvchilar o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olib, ta'lim jarayonini moslashtirishlari kerak.

Didaktikaning amalga oshirilishi

Didaktikaning tamoyillarini ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun quyidagi amaliy usullar qo'llaniladi:

Interaktiv o'qitish usullari: Seminarlar, munozaralar, loyihalar.

Amaliy mashg'ulotlar: Laboratoriya tajribalari, dala ishlar.

Vizual vositalar: Slaydlar, videodarslar, sxemalar.

Baholash va tahlil: Test sinovlari, nazorat ishlari va baholash jurnallari.

1. Interaktiv o'qitish usullari:

Bu usullar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ularning o'rganish jarayonida o'z fikrlarini erkin ifoda etishlariga imkon yaratadi. Quyidagi interaktiv metodlar qo'llaniladi:

- **Seminarlar:** O'quvchilarga muayyan mavzu bo'yicha mustaqil izlanishlar olib borish va guruh bo'lib muhokama qilish imkonini beradi. Seminarlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini boshqalar bilan baham ko'rishadi va turli nuqtai nazarlarga ega bo'ladilar.

- **Munozaralar:** Bu usul o'quvchilarning tahliliy va fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Munozaralarda o'quvchilar turli mavzularda o'z fikrlarini asoslash va qarshi fikrlar bilan argumentlashishadi.

- **Loyihalar:** O'quvchilar jamoa bo'lib ishlashadi va biror mavzuni chuqur o'rganishga harakat qilishadi. Bu metod ijodkorlikni va jamoaviy ishni rivojlantirishga yordam beradi.

2. Amaliy mashg'ulotlar:

O'qitishda amaliy usullarni qo'llash o'quvchilarning nazariy bilimlarini haqiqiy hayotga tatbiq etishlariga yordam beradi.

• **Laboratoriya tajribalari:** O'quvchilar laboratoriyada amaliy tajribalar o'tkazib, nazariy bilimlarni amaliyotda sinab ko'rishadi. Bu, ayniqsa, tabiiy fanlar va texnologiya bo'yicha foydalidir.

• **Dala ishlar:** O'quvchilarga tabiiy yoki ijtimoiy muhitda o'rganish imkoniyatini beradi. Dala ishlarida o'quvchilar o'rganilgan materialni amaliyotda sinovdan o'tkazishadi.

3. Vizual vositalar:

Ta'lim jarayonida vizual vositalarni qo'llash, o'quvchilarning materialni yaxshiroq qabul qilishiga va tushunishga yordam beradi.

• **Slaydlar:** Slaydlar orqali ta'lim materiallarini qisqa, aniq va vizual tarzda taqdim etish mumkin. Slaydlar o'quvchilarga murakkab tushunchalarni oddiy va tushunarli shaklda etkazishga yordam beradi.

• **Videodarslar:** Video orqali materialni dinamik tarzda taqdim etish, o'quvchilarga o'rganayotgan mavzuni yanada hayajonli va interaktiv tarzda anglash imkonini beradi.

• **Sxemalar:** Murakkab ma'lumotlarni sxemalar yoki diagrammalar orqali taqdim etish o'quvchilarga materialni yaxshiroq tahlil qilishga yordam beradi.

4. Baholash va tahlil:

Baholash va tahlil qilish tizimi o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi yutuqlarini aniqlashga, shuningdek, o'quv jarayonini takomillashtirishga yordam beradi.

• **Test sinovlari:** O'quvchilarning bilim darajasini o'lchashda test sinovlari samarali vosita bo'lib, ular tez va aniq javoblarni olish imkonini beradi.

• **Nazorat ishlari:** O'quvchilarning bilimlarini doimiy ravishda baholash uchun nazorat ishlari tashkil etiladi. Bu ishlar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlashda yordam beradi.

• **Baholash jurnallari:** O'qituvchilar baholash jarayonini batafsil qayd etishadi, bu o'quvchilarning rivojlanishini kuzatib borishga imkon beradi.

Didaktika o'qitish jarayonining nazariyasi va metodologiyasini o'rganadi. U o'qitishning asosiy tamoyillarini belgilaydi va ularni ta'lim jarayonida qanday qo'llashni o'rgatadi. Didaktikaning tamoyillari o'qitish jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning bilimlarini to'g'ri o'zlashtirish va ularni amaliyotda qo'llay olishlarini ta'minlashga yordam beradi. Ta'lim jarayoni o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan bo'lishi kerak, chunki har bir o'quvchi o'ziga xos va

o'rganish jarayonida turlicha ehtiyojlarga ega. Didaktika va uning tamoyillari o'qituvchilarga o'quvchilarni samarali o'qitish va ularning rivojlanishiga yordam berish imkonini beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, didaktika ta'lim jarayonining nazariy va amaliy asoslarini belgilaydi. Uning tamoyillari ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish va o'quvchilarning bilimlarini barqaror o'zlashtirishini ta'minlashda muhimdir. Ta'lim jarayonini rejalashtirishda tizimlilik, ijtimoiylik, faoliyat, hodisalilik, konkretlik, o'zlashtirish va shaxsiylashtirish tamoyillarini to'g'ri qo'llash yuqori sifatli ta'limning asosi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Comenius, J.A. (1657).** Didactica Magna (Katta Didaktika).
2. **Vygotskiy, L.S. (1978).** Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
3. **Bruner, J.S. (1966).** Toward a Theory of Instruction. Harvard University Press.
4. **Dewey, J. (1938).** Experience and Education. Macmillan.
5. **Shukurova, G., & Safarov, O. (2017).** Pedagogika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
6. **Jalolov, J. (2020).** Ta'lim texnologiyalari va ularning amaliy qo'llanilishi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi.
7. **Mayer, R.E. (2009).** Multimedia Learning. Cambridge University Press.
8. **Biggs, J., & Tang, C. (2011).** Teaching for Quality Learning at University. Open University Press.
9. **UNESCO (2023).** Ta'lim va ta'lim tamoyillari bo'yicha rasmiy hisobotlar. unesco.org
10. Sardor Pulatovich Kutliyev, Oysuluv Matyaqubiva. Masofaviy ta'limda hamkorlikda o'qitish texnologisini qo'llash. International scientific conference "INFORMATION TECHNOLOGIES, NETWORKS AND TELECOMMUNICATIONS" ITN&T-2021. 2021/5/26, 303-306
11. Sardor Pulatovich Kutliyev. Smart ta'lim texnologiyalarini hozirgi ta'lim jarayonlaridagi o'rni. International scientific conference "INFORMATION TECHNOLOGIES, NETWORKS AND TELECOMMUNICATIONS" ITN&T-2022. 2022/4/30, 641-644
12. S Kutliyev, GR Dalerovich, TA'LIM JARAYONIDA HAYOTIY MISOLLARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI KEYS-STADI TA'LIM METODI, Journal of new century innovations 27 (1), 113-115
13. S.K Pulatovich, PB Yusupovich, GR Dalerovich. O'RTA MAKTABLARDA INFORMATIKA FANINI O'QITISHDA MOBIL ILOVALARDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI. Journal of new century innovations 28 (1), 178-180